

er ikke så ligetil, for hvordan trække grænsen? Var en stor del af de ufaglærte da også skjult arbejdsløse?

Tekstafsnittene er inddelt i tre hovedafsnit: A. De store landboreformers tid ca. 1750-1800, B. Andelstiden ca. 1870-1900 og C. Det industrielle landbrug 1945-1982. Årstallene skal dog ikke tages for tungt, men man har helt renonceret på tekster vedrørende 1. verdenskrig og mellemkrigstiden. Det skal ikke bebrejdes udgiverne, bogen er stor nok, og det fremlagte materiale rigt og varieret, også med hensyn til billedstof, grafiske fremstillinger og tabeller. Der er yderligere indbygget arbejdsspørgsmål og forslag til tværgående temaer, desuden sagregister og litteraturfortegnelse.

Paul G. Ørberg

Walter Boss: *Danmarks udenrigspolitik 1720-1982*. (Forlaget System, 1982). 256 s.

»Danmark har hverken tradition for neutralitets- eller alliancepolitik, men for mellemstandpunkterne: Den neutrale alliance eller den allierede neutralitet.« Denne karakteristik, der er hentet fra bogens omslag, er ganske rammende for et lille lands forsøg på at hævde sin selvstændighed og værne om sin egenart.

Walter Boss' bog er en ualmindelig instruktiv og overskuelig behandling af dansk udenrigspolitik gennem den lange og begivenhedsrige periode fra Store nordiske Krigs afslutning til vore dage. De skiftende internationale systemer, der trækkes klart op i teksten og støttes af enkle og illustrerende modeller, danner rammen om den danske stats forhold til omverdenen. Forfatteren indleder med et begrebs- og definitionsafsnit, der trods sin ultrakorte form indeholder de oplysninger –

navnlig om hoved- og bisystemer i international politik – som læseren har brug for i sit arbejde med den efterfølgende redegørelse.

Det lange tidsrum er opdelt i 4 hovedafsnit, der hver især karakteriseres ved en systembetegnelse: »Det gamle System« frem til 1814, »Wienersystemet«, der præger udviklingen frem til »Versaillesystemet«, og endelig »Supermagtsystemet« siden 2. verdenskrig.

Forsøgene på at ridse hovedlinier i den internationale politik (hovedsystemet) op som indledning til den danske udenrigspolitik (bisystemerne) i de forskellige perioder medfører en del gentagelser, men de medvirker blot til at klargøre problemerne for læseren og sætte de danske bestræbelser for at bevare den størst mulige handlefrihed i relief.

Bogen, der i vidt omfang inddrager korte oplysninger om den sociale, økonomiske og indenrigspolitiske udvikling, tegner ikke alene et sammenhængende billede af Danmarks udenrigspolitiske historie, den rejser også – navnlig i sin afslutning – mange spørgsmål vedrørende alternative muligheder. I den forbindelse kan det undre, at et så væsentligt og omdiskuteret spørgsmål som dansk u-landspolitik bogstavelig talt ikke berøres.

Selve den udenrigspolitiske beslutningsproces indtager en central placentring i Walter Boss' behandling. Der gives en række gode og velunderbyggede karakteristikker ikke blot af de officielle beslutningstagere som f.eks. Schulin, Frederik VI, Hall, Munch og Scavenius, men også af de uofficielle som f.eks. H.N. Andersen.

Ud over de mange tidligere nævnte modeller rummer bogen et stort billedmateriale, der søger at illustrere udviklingen gennem perioden på forskellige områder. Ideen er god, men resultatet

er ikke helt vellykket. I den udmærkede og ret fyldige litteraturliste, der giver læseren en god håndsækning i det videre arbejde med emnet, savner man titler som Ole Frantzens »Truslen fra Øst« (1980), H. Becker-Christensens »Skandinaviske drømme og politiske realiteter« (1981) og Klaus Jørgensens »Hjælp fra Danmark« (1977); men endnu større er dog savnet af et register!

Walter Boss' bog fremtræder som en lærebog med korte, pædagogisk ordnede afsnit og mange spørgsmål og opgaveforslag; men denne form synes bestemt ikke at ødelægge den erklærede hensigt om, at bogen henvender sig til alle. Den, der ønsker den udenrigspolitiske debat sat ind i et lidt større historisk perspektiv, vil have stor fornøjelse af denne bog.

P.C. Willemoes Jørgensen

Martin Zerlang, Lis Toft Andersen og Bjarne Thorup Thomsen: *En selvskreven historie – om erindringsbøger og dagbøger af bønder, håndværkere og arbejdere i Danmark*. (Samlerens Forlag, 1982). 282 s.

Tre litteraturhistorikere har sat sig for at se nærmere på, hvordan »lægmænd« fra slutningen af 1700-tallet til begyndelsen af 1900-tallet opfattede og skrev deres egen historie. Det handler altså om den store omvæltningsperiode i Danmarkshistorien fra opløsningen af landsbyfællesskabet og til industrialismens gennembrud, og det er et hovedanliggende at undersøge, hvorledes denne historiske forandringsproces satte sig spor i almindelige menneskers bevidsthed, samtidig med at de var bundet af en fortid, der langsomt forsvandt. Bogen handler, som det formuleres, »om fortidige personers forsøg

på at få hold på deres fortid, men den handler også om, hvordan fortiden holder dem for øjnene. De kommer ind i fremtiden, men baglæns, i krebsegang eller med usikre skridt, fordi de ikke fik hold på fortiden« (269).

Materialet til undersøgelsen er den brede strøm af erindringsbøger (og nogle få dagbøger) fra såkaldt almindelige mennesker fra sidste århundrede og begyndelsen af dette. »Hovedinteressen ... gælder de mere eller mindre besiddelsesløse, kropsarbejdende samfundsklassers sociale orientering«, men gårdmandserindringer er også inddraget, fordi denne klasses fremmarch »satte rammerne for de ringestillede liv og dannede målestok for deres forestillinger om et bedre liv« (10 f).

Der er altså tale om et ambitiøst forsøg på ved hjælp af denne erindringslitteratur at lave et stykke bevidstheds- eller mentalitetshistorie, dvs. et forskningstema, som har nydt stor bevågenhed i den internationale – ikke mindst af *Annales*-skolen inspirerede – socialhistoriske forskning i de senere år, men som danske historikere hidtil kun meget tøvende har givet sig i kast med. Det er meget fortjenstfuldt, at disse litteraturhistorikere har vovet pelsen og givet et bud på, hvorledes sådan noget kan gøres på dansk materiale. Men Martin Zerlang, som er forfatter til størsteparten af bogen og utvivlsomt projektets hovedmand, har allerede ved tidligere lejligheder været inde på den slags undersøgelsesfelter.

Bogen er delt i to dele. Første del skal skaffe et historisk overblik og søger ved en systematisk typeinddeling af erindringerne at tegne et (logisk) udviklingsforløb, hvor der kan spores nogle »generelle historiske skift i samfundsklassernes oplevelsesmåde«. Anden del forsøger så gennem en næranalyse af 3 værker at tage fat på proble-